

*

Zdroj: Mladá fronta Dnes
Autor: DANIEL PROKOP Daniel Prokop Sociolog
Číslo: 45
Datum: 22.02.2014
ISSN: 1210-1168
Identifikace: DCMF20140222010044
Jazyk: cz
Náklad: 246620
Název: Exekuce škodí chudým i ekonomice
Oblast: Celostátní deníky
Odkaz: <http://zpravy.idnes.cz/mfdnes.asp> Zobrazit originální www stránku se zvýrazněnými klíčovými slovy
Skóre: 0.84
Zpracováno: 22.02.2014 03:58:39
Str.: 7
Zkratka oblasti: DC
Klíčová slova: finanční (4), gramotnost (2), Nízké, nízkými, gramotnosti, důsledek, důsledky

Exekuce škodí chudým i ekonomice

Loni postihly exekuce statisíce hlavně chudších Čechů. Nastavení systému vymáhání dluhů brzdí ekonomiku, posiluje sociální vyloučení a vede k podpoře populistických stran.

Nepříjemný zážitek ze setkání s exekutorem loni zažily statisíce Čechů. Celkem bylo totiž vypsáno 714 tisíc nových exekucí. Trend se sice od roku 2011, kdy jejich počet kulminoval na čísle 936 tisíc, obrací, přesto není důvod ke spokojenosti. Statisíce nových exekucí ročně totiž přibývá, i přesto, že české domácnosti omezily spotřebu a podařilo se jim zastavit deset let rostoucí zadlužování. Nízké dlužné částky jsou stále ve vymáhacím procesu kvůli odměnám advokátů a exekutorů nadhodnocovány způsobem, který v civilizovaném zahraničí nemá obdoby – při tisícikorunovém dluhu splatíte takřka patnáctinásobek. A úspory, na které po úpravě pravidel exekučních řízení z roku 2012 dosáhne dlužník schopný zaplatit do třiceti dnů, jsou relativně malé. To, jak nastavení vymáhacích procesů dusí českou společnost, lze ukázat z mnoha pohledů.

Nové druhy nerovností

Pět nepříjemných roků ekonomické krize nezasáhlo českou společnost rovnoměrně. Postihlo hlavně chudší lidi a nižší střední třídu. Právě ti výrazně utrpěli zdražováním povinných výdajů (potravin, bydlení, zdraví), které tvoří větší část jejich rozpočtu, a také omezením některých dávek, nižší valorizací důchodů a růstem nezaměstnanosti. Naopak nedosáhli na některé nové formy státní podpory, například druhý důchodový pilíř.

Problém je, že unikátní fenomén českých exekucí nerovnosti ve společnosti dále prohlubuje, a tím ještě více poškozují chudší vrstvy. Hlavní příčiny předlužení a exekucí – špatné spotřební půjčky, nečekané výdaje domácnosti či opomenutí – totiž častěji ohrožují právě je.

Více než čtyřicet procent z nejchudší třetiny domácností, v nichž žijí miliony obyvatel od chudiny po důchodce a podprůměrné příjmové rodiny s dětmi, dnes říká, že je pro ně velkou zátěží zaplatit nájem.

Výzkum agentur MEDIAN a STEM/MARK pro Českou televizi odhalil, že například v Moravskoslezském kraji si přibližně čtyřicet procent nezaměstnaných a zhruba 25–30 % lidí s nízkými příjmy již někdy muselo vzít půjčku na běžné věci, jako je nájem či jídlo. To jsou vysoká čísla, uvážimeli, že tito lidé nemají dostatečně vysoké a stabilní příjmy pro krytí závazků. K předlužení a exekucím často dochází nejen kvůli nesplácení těchto spotřebních půjček, ale i při nečekaném výdaji (např. doplatek za energie či vodu). I zde jsou více postiženi chudí a nižší střední třída – ti totiž tvoří oněch 44 % českých domácností, které si podle Českého statistického úřadu nemohou dovolit hradit nečekaný výdaj 9 300 korun.

Chudé a starší lidi navíc znevýhodňuje i to, že mají obecně horší přístup k informačním technologiím a kvůli nižšímu vzdělání i nižší finanční gramotnost. Někdy se stane, že zapomenou na platbu, jindy si špatně přečtou smlouvu či vyhodnotí svou finanční situaci. Následná exekuce pak i malé dluhy neúnosně navyšuje.

Systém přemrštěných nákladů na vymáhání je přitom nerovný i ve svém výstupu. Patnáctinásobné navýšení "malého" dluhu 1 000 korun ve vymáhacím procesu představuje pro člověka střední třídy nepříjemnost, u chudší třetiny domácností pak existenční problém poznamenávající rodinu na dlouhé měsíce.

Růst nerovností postihuje společnost v řadě oblastí – souvisí mimo jiné i s mírou korupce. V případě exekucí ale existují i velmi prozaické argumenty.

Brzda ekonomiky

První je ryze ekonomický. Češi, dle odhadů Daniela Hülleho, experta Člověka v tísní pro zadlužení a exekuce, ročně na vymáhání zaplatí 40 až 60 miliard.

Astronomický rozměr této částky ilustruje fakt, že to je více, než zaplatí stát na všechny dávky nemocenského pojištění, podpor v nezaměstnanosti a v hmotné nouzi dohromady. Současné nastavení generuje extrémní zisky pro advokáty a exekutory, často právě na úkor chudších obyvatel.

U těch jde přitom drtivá většina příjmů domácností do spotřeby.

Každá zbytečná miliarda zaplacená na přemrštěné "náklady" vymáhání dluhů tak omezuje poptávku a brzdí ekonomiku. Výherců je málo, prohrává většina.

Státní dotace byznysu s chudobou

Exekuci lze v jisté míře uvalit i na důchody, většinu sociálních dávek (v nezaměstnanosti, rodičovské a mateřské příspěvky, přídavky na dítě) a výplaty nemocenské. Lidí, u nichž stát část výplat posílá exekutorům, přitom rychle přibývá. Jde třeba o sedmdesát tisíc důchodců, z jejichž penzí se ukrajuje ročně až okolo 1,5 miliardy korun. Zhruba stejnému počtu dlužníků stát sráží peníze ze sociálních dávek, podpor či nemocenské.

V Česku se tak formuje významná skupina lidí, u nichž je část výplat, financovaná z peněz daňových poplatníků, přeposílána na moření dluhů. Náklady advokátů a exekutorů na vymáhání jsou přitom většinou srovnatelné nebo vyšší než původní dlužná částka. Stejně jako v případě předražených soukromých ubytoven pro sociálně vyloučené, v nichž končí státní příspěvky na bydlení, se tak objevuje oprávněná kritika, že stát dotuje výdělečný byznys s chudobou.

Pozor na sociální vylučování

Nejde však jen o přímé odtékání důchodů a dávek. Předlužení a exekuce často vycházejí z chudoby, ale zároveň pomáhají chudobu a sociální vyloučení upevňovat. Ponechme přitom stranou, nakolik se často bezohledný proces exekuce podílí na symbolickém vyloučení tím, že neúspěšnou část společnosti cejchuje jako nemorální spodinu.

Zadlužení navyšované přemrštěnými náklady na vymáhání pak často nahání lidi do situací, kdy není racionální hledat si oficiální práci, z níž budu umořovat dluhy, ale spíše zůstat na nezabavitelných částech podpory a zkusit přivydělat si načerno.

Studie Člověka v tísní mezi chudými lidmi v různých částech republiky ukázala, že předlužení často bývá výraznějším blokem pro návrat do zaměstnání než sama nemožnost si najít práci. Podobně hovoří studie sociologů mezi bezdomovci o jejich důvodech pro setrvání na okraji společnosti.

Nejde přitom o jednotlivce. Situace, kde před exekučními srážkami ze sociálních dávek chrání domácnost relativně malý rozsah podpory a oficiálních příjmů, se týká desetitisíců lidí. V roce 2012 exekutoři podali na čtyři sta tisíc žádostí o srážky ze sociálních dávek – vyhověno bylo jen malé menšině.

Data naznačují, že dluhové pasti spojené s exekucemi souvisí v Česku se sociálním vyloučením silněji než jinde. Ve výzkumu Rozvojového programu OSN z roku 2011 přes 35 % domácností (romských i neromských) ze sociálně vyloučených oblastí připustilo, že má peněžní půjčky. Reálně to může být více, protože někdo se to bojí přiznat. V ostatních deseti východoevropských zemích, kde probíhal výzkum, ale na stejnou otázku odpověděla kladně jen necelá pětina lidí.

Lidé ve slovenských či balkánských vyloučených lokalitách přitom často žijí ještě nuzněji a jsou zcela bez vzdělání. Nelze tak předpokládat, že by se dluhům vyhýbali díky své finanční gramotnosti.

Rozdíl je třeba hledat spíše v tom, že v Česku je na chudé lidi pevněji přisát byznys poskytování půjček a následného vymáhání výrazně navýšených částek, které znesnadňují vymanění se z dluhů.

Neefektivní boj se sociálním vyloučením stojí společnost velké prostředky – na zvládání dlouhodobé nezaměstnanosti, lokální kriminality i rasistických pochodů (jeden větší stojí město i přes půl milionu).

Je na čase se zamyslet, zda by změna systému (v němž se z malých dluhů stávají nesplacitelné závazky), větší tlak na zamezení půjčkám hraničícím s lichvou a na finanční gramotnost nepomohly více než stigmatizující a nákladná represivní opatření proti "nemakačenkům", do nichž investovala minulá vláda.

Úpadek důvěry v režim

Česká společnost bývá často označována jako paternalistická a rovnostářská. Pokud se však otevřeně zeptáte na problémy naší společnosti, odpovědi často nepožadují rovnost, ale upozorňují právě na různé typy nespravedlností, ve kterých se systém stává nepřátelskou entitou. Známe výpovědi lidí, u nichž právě neúprosné navyšování dluhů a trestání malých chyb exekučním systémem nalomilo důvěru v legitimitu současné společnosti a její polistopadový vývoj.

Data pro přesné zkoumání těchto procesů v Česku zatím chybějí. Výzkum agentury CVVM však ukazuje, že lidé, kteří mají velké obtíže při splácení půjček, a tak mají zkušenosti i s exekucemi, se v postojích výrazně liší od zbytku společnosti.

Zatímco většina Čechů je spokojena se svým životem, ve skupině lidí, kteří nezvládají své zadlužení, takto odpovídá jen pětina z nich. Právě oni mnohem méně důvěřují institucím, a to nejen těm, které mohou vinit z

ekonomické situace (vláda), ale i lokálním politikům (starosta) či mezinárodním organizacím. Jsou také kritičtější ke stavu veřejného života ve většině oblastí. A i vzhledem k budoucnosti mají horší očekávání. Zdá se jim, že se nemohou účastnit rozhodování o důležitých věcech. Nemusí se vždy samozřejmě jednat o přímý důsledek předlužení a exekucí. V řadě oblastí však tyto zkušenosti souvisí s negativními postoji více než třeba sama výše příjmu domácnosti. Úpadek důvěry v instituce a legitimitu společnosti přitom mívá dalekosáhlé důsledky, od nárůstu mikrokorupce a šedé ekonomiky po posilování antisystémových stran. Zatímco lidé, kteří zažili v aktivním věku komunismus (dnes je jim nad 50 let), se obracejí ke KSČM, ti mladší k novým radikálním či populistickým hnutím jako Dělnická strana sociální spravedlnosti či Úsvit přímé demokracie. Anebo na politiku a volby zcela rezignují. Advokáti a exekutoři často varují, že při reformě systému se může zmenšit úspěšnost vymáhání dluhů a dojde k poškození věřitelů. Na jejich oprávněné zájmy nelze samozřejmě zapomínat. Zahraniční zkušenosti však ukazují, že vysokou úspěšnost vymáhání dluhů lze udržet i v systému, který nepoškozuje společnost v tolika oblastech.